

Instytut Pamięci Narodowej - Kraków

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/aktualnosci/20226,Wystawa-Miasto-2015Wojna-3945-Krakow-14-maja-12-czerwca-2015.html>
18.05.2024, 18:17

**Wystawa „Miasto 2015/Wojna 39-45” - Kraków,
14 maja - 12 czerwca 2015**

Oddział Instytutu Pamięi Narodowej w Krakowie zaprasza na wystawę **„Miasto 2015/Wojna 39-45”**. Ekspozycja na kilkunastu planszach stara się ukazać mieszkańcom Krakowa nieco inną perspektywę na okres okupacji niemieckiej w tym mieście. Poprzez metodę fotomontażu na wystawie połączono w jednym kadrze zdjęcia współczesnego Krakowa i te z okresu wojny.

Takie ujęcie pozwala pokazać, iż czas, który dzieli współczesnych Polaków od tamtych tragicznych wydarzeń, nie jest odległy. Jeszcze kilkadziesiąt lat temu na ulicach i placach Krakowa, dobrze znanych mieszkańcom i turystom, rozgrywała się bezpardonowa walka Niemców z polskimi i żydowskimi obywatelami miasta. Ekspozycja opowiada jednak przede wszystkim o historii miasta widzianej z różnych perspektyw. Miasto jest przedstawiane oczami ofiar, jak i tych, którzy w imię ideologii dopuszczali się bestialskich zbrodni.

Głównym pomysłodawcą i autorem wystawy jest dr Maciej Zakrzewski z Biura Edukacji Publicznej IPN w Krakowie oraz Joanna Dutka-Kącka – współautor.

Otwarcie wystawy 14 maja 2015 r., godz. 12.00, pl. o. Adama Studzińskiego w Krakowie.

Wystawa czynna będzie od 14 maja do 12 czerwca 2015 r. na placu o. Adama Studzińskiego w Krakowie.

Opis wydarzeń historycznych prezentowanych na wystawie

W momencie wybuchu wojny nikt nie przypuszczał, że już 6 września Kraków zostanie zajęty przez Wehrmacht. Nikt też nie sądził, że 26 października tego roku Hitler ogłosi

miasto administracyjnym centrum prowincji nazwanej Generalnym Gubernatorstwem (GG), uznanej przez Niemców za część tzw. Rzeszy Wielkoniemieckiej. W mieście miały swoje siedziby władze wykonawcze GG oraz centralne struktury aparatu represji (Wyższy Dowódca SS i Policji), partia narodowosocjalistyczna (NSDAP), a także inne urzędy i organizacje powołane przez okupanta. Wyznaczony na stanowisko Generalnego Gubernatora Hans Frank zamieszkał w budynkach zamku królewskiego na Wawelu.

Niemiecka propaganda od początku próbowała kreować Kraków na rzekomo jeden z ośrodków kultury niemieckiej na wschodzie. W przestrzeni publicznej Niemcy intensywnie dekorowali budynki flagami III Rzeszy, w oknach wystawowych sklepów umieszczali portrety Adolfa Hitlera. Urzędowo miasto nosiło niemiecką nazwę Krakau, także nazwy ulic przemianowano na niemieckie. Na Rynku Głównym (Alter Markt, następnie Adolf Hitler Platz) okupanci zburzyli pomnik Adama Mickiewicza. Podobnie postąpili z pomnikiem grunwaldzkim i innymi obiektami polskiego dziedzictwa narodowego. Niemcy zamknęli również Uniwersytet Jagielloński. 6 listopada 1939 r. aresztowali i wywieźli do KL Sachsenhausen 183 profesorów UJ. W miejsce polskiej uczelni powołali współtworzący narodowosocjalistyczną propagandę Instytut Niemieckich Prac na Wschodzie (Institut für Deutsche Ostarbeit). Z kolei Bibliotekę Jagiellońską sprowadzono do poziomu biblioteki miejskiej (die Stadtbibliothek). Siedzibę rządu GG ulokowano w budynkach Akademii Górniczej. Dom studencki „Żaczek” przerobiono na koszary SS. Na stadionie klubu sportowego „Cracovia” stworzono niemiecki klub sportowy SS i policji (SS und Polizei Sportverein).

Okupanci zamierzali uczynić Kraków „niemieckim miastem”. Sukcesywnie sprowadzali do miasta kadrę urzędniczą wraz z całymi rodzinami, stąd też coraz częściej na ulicach można było usłyszeć język niemiecki. Rozpoczęli też przygotowanie planów przebudowy tkanki miejskiej dla własnych potrzeb. Z zachodniej i południowo-zachodniej części Krakowa zamierzali uczynić dzielnicę niemiecką. W myśl własnych koncepcji, typowych dla przygniatającej monumentalnej architektury narodowosocjalistycznej, planowali m.in. zabudowę Błonia i przebudowę Rynku Głównego. Intensywnie pracowano nad nadaniem miastu charakteru niemieckiego również na innych płaszczyznach. Od początku trwały represje wobec obywateli polskich. W wielu rejonach wywłaszczano polskich właścicieli mieszkań. Więzienie przy ul. Montelupich, do którego kierowano więźniów politycznych, było zawsze przepełnione. Podobnie było z więzieniem św. Michała przy ul. Senackiej. Siedziba gestapo przy ul. Pomorskiej stała się symbolem niemieckiego terroru i okrucieństwa. Miejscami kaźni stały się takie miejsca jak fort w Krzesławicach czy Glinnik w Przegorzalach. Obok nich istniał utworzony przez Niemców obóz koncentracyjny w Płaszowie (Konzentrationslager Plaszow bei Krakau), w którym zginęły tysiące Żydów i Polaków.

W 1942 r. Niemcy rozpoczęli w Krakowie publiczne egzekucje. Pierwszej z nich dokonali przy ul. Wodnej, 26 czerwca 1942 r. Powieszono wówczas siedem osób. 2 października 1943 r. Hans Frank podpisał rozporządzenie „O zwalczaniu zamachów na niemieckie dzieło odbudowy w Generalnym Gubernatorstwie”. Od tego momentu co kilka tygodni odbywały

się na ulicach Krakowa publiczne egzekucje zakładników z więzień krakowskich. Ostatnią masową zbrodnią niemiecką, wykonaną na oczach mieszkańców miasta, było rozstrzelanie 27 maja 1944 r. przy ul. Botanicznej 40 zakładników. Tragicznym finałem kilkuletniej okupacji Krakowa była pacyfikacja w Dąbiu, przeprowadzona 15 stycznia 1945 r. Zamordowano wówczas co najmniej 79 osób. Od początku okupacji ze szczególną nienawiścią Niemcy traktowali krakowskich Żydów. Zaczęto od symbolicznej stygmatyzacji poprzez nakaz „oznaczenia żydowskości”, wprowadzając obowiązek noszenia opasek z „Gwiazdą Dawida”. Żydów zmuszano także do wykonywania poniżających prac, podczas których niemieccy żołnierze dokonywali m.in. aktów publicznego strzyżenia pejsów i bród ortodoksyjnym wyznawcom judaizmu. W lipcu 1940 r. Żydzi dostali nakaz opuszczenia większości dzielnic miasta. Wówczas większość z nich przeniosta się do okolicznych miasteczek, takich jak Wieliczka, Niepołomice, Skawina, Proszowice. W marcu 1941 r. na terenie Podgórze, w wyznaczonym obrębie ulic Wita Stwosza, Rękawka i Traugutta, utworzono getto, w którym stłoczono tysiące wysiedlonych. Przeludnienie, głód, brak lekarstw oraz nieustający terror niemiecki stały się codziennością. Symbolem pomocy polskich mieszkańców dla Żydów z getta stała się postać Tadeusza Pankiewicza, właściciela Apteki pod Orłem, który przekazywał potajemnie lekarstwa najbardziej potrzebującym Żydom.

Akcje deportacyjne w getcie w czerwcu i październiku 1942 roku zmniejszyły obszar dzielnicy żydowskiej. W dniach 13–14 marca 1943 r. Niemcy ostatecznie zlikwidowali getto. Przy tym większość jego mieszkańców wymordowali w obozie śmierci w Bełżcu. Tylko część z nich, zakwalifikowana przez Niemców do dalszej pracy, znalazła się w utworzonym w październiku 1942 r. obozie pracy w Płaszowie. Obóz ten miał liczne podobozy, w tym Fabrykę Emalii Oskara Schindlera. Holocaust przeżyła niewielka grupa więźniów obozu w Płaszowie, w tym duża część pracowników Fabryki Schindlera. Uratowali się także nieliczni Żydzi ukrywający się dzięki pomocy Polaków w mieście lub okolicach oraz ci, którzy przetrwali posługując się sfałszowanymi dokumentami ze zmienioną tożsamością.

Częścią okupacyjnej codzienności było zaangażowanie krakowian w konspirację niepodległościową. Początki konspiracji w Krakowie i regionie sięgają jesieni 1939 r. Wokół Kazimierza Kierzkowskiego „Prezesa” skupili się ludzie z siatek tzw. Dywersji Pozafrontowej i utworzyli konspiracyjną Organizację Orła Białego (OOB), która prowadziła działalność w czterech okręgach: krakowskim, śląskim, kieleckim i lubelskim. Już w październiku OOB podporządkowała się organizacyjnie Służbie Zwycięstwu Polski, tworzonej z upoważnienia Naczelnego Wodza polskich sił zbrojnych, a następnie jej członkowie stali się trzonem struktur podziemnej armii – Związku Walki Zbrojnej (od 1942 r. pod nazwą Armia Krajowa). Kraków był centrum Komendy Okręgu AK Kraków krypt. „Muzeum”. Struktura terenowa objęła swoją siecią wszystkie powiaty okupacyjne – nie wyłączając terenów bezpośrednio włączonych do Rzeszy. Równolegle budowano struktury podziemnej administracji państwowej i sądownictwa. Kraków był siedzibą Okręgowej Delegatury Rządu na Kraj. Budowano siatki łączności i wywiadu. Szkolono kadry, wydawano prasę konspiracyjną. Przeprowadzono nie tylko tak spektakularne działania jak zamachy na niemieckich notabli

(na Friedricha Krügera czy Wilhelma Koppego – Wyższych Dowódców SS i Policji w GG), ale też w konspiracji zorganizowano produkcję broni i granatów. Krakowianie wzięli liczny udział nie tylko w akcji „Burza” na terenie okręgu. Znaleźli się także wśród żołnierzy walczących w Powstaniu Warszawskim.

Widząc nadciągającą Armię Czerwoną, Niemcy nie zamierzali niszczyć miasta, ale przygotowywali się do jego obrony od wschodu. Jednak w styczniu 1945 r. prace w kierunku Śląska wzdłuż północnego brzegu Wisły jednostki sowieckie znalazły się na północ od miasta. Natarcie od tej strony szybko doprowadziło do opanowania centrum Krakowa. Niemcy, nie mając sił dla zabezpieczenia jednocześnie i Śląska, i Krakowa, ostatecznie zrezygnowali z obrony miasta, prowadząc tylko ograniczone działania osłonowe. Wycofali się za Wisłę, po czym ich saperzy wysadzili mosty. Na skutek sowieckich bombardowań i ostrzału artyleryjskiego ucierpiały tylko niektóre rejony miasta. Rozpoczął się nowy okres zniewolenia. Terror niemiecki został zastąpiony przez sowieckie gwałty, rabunki, aresztowania i mordy. Do końca kwietnia 1945 r. z miasta wywieziono transportami kolejowymi w głąb Związku Sowieckiego co najmniej 6 tysięcy żołnierzy AK, w tym ostatniego komendanta Okręgu, płk. Przemysława Nakoniecznikoffa. Wielu z nich – jak szef Sztabu Okręgu AK Kraków ppłk. Jan Kanty Lassota – zostało zamęczonych w sowieckich łagrach. Sowieckie NKWD i komunistyczne UBP przejęły obiekty wykorzystywane przez niemiecki aparat represji. Rok 1945 nie przyniósł upragnionej wolności ani Polsce, ani miastu.

PLIKI DO POBRANIA

[Plakat wystawy \(pdf, 294.49 KB\)](#)